

KÄSITTEET JA MÄÄRITELMÄT

Elintärkeä toiminto Toiminto, joka on välttämätön yhteiskunnan toimivuuden kannalta. Yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja ovat johtaminen, kansainvälinen ja EU-toiminta, puolustuskyky, sisäinen turvallisuus, talous, infrastruktuuri ja huoltovarmuus, väestön toimintakyky ja palvelut sekä henkinen kriisinkestävyys (resilienssi).

EU:n pelastuspalvelumekanismi

Järjestelmä, jonka avulla mekanismiin osallistuvien maiden toimintaa koordinoidaan ja niiden voimavarat kootaan yhteen ja toimitetaan sellaisen maan käyttöön, jota on kohdannut katastrofi. EU:n pelastuspalvelumekanismista annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös N:o 1313/2013/EU on osa Suomea velvoittavaa Euroopan unionin lainsäädäntöä. Päätöksen tavoitteena on tehostaa Euroopan unionin ja jäsenvaltioiden välistä yhteistyötä, helpottaa pelastuspalvelun koordinoitua ja siten parantaa luonnon ja ihmisen aiheuttamien katastrofien ennaltaehkäisyä, katastrofeihin varautumiseen sekä avustustoimiin liittyvien järjestelmien tehokkuutta. Suomessa on laadittu päätöksen perusteella Suomen kansallinen riskiarvio 2015.

Henkinen kriisinkestävyys/resilienssi

Yksilöiden ja yhteisöjen kyky ylläpitää toimintakykyä muuttuvissa olosuhteissa sekä valmius kohdata häiriöitä ja kriisejä ja palautua niistä.

Huoltovarmuus

Toiminta, jonka tarkoituksena on turvata väestön toimeentulon, maan talouselämän ja maanpuolustuksen kannalta välttämätön tuotanto, palvelut ja infrastruktuuri vakavien häiriötilanteiden ja poikkeusolojen varalta. Huoltovarmuus on Suomessa organisoitu yhteistyöverkostoksi (huoltovarmuusorganisaatio), jossa ovat mukana talouselämän ja hallinnon eri alat sekä toimialajärjestöt. Huoltovarmuuden kehittämistä tukee, ohjaa ja koordinoi Huoltovarmuuskeskus. Huoltovarmuuskeskuksen yhteydessä toimii Huoltovarmuusneuvosto sekä pysyvinä yhteistoimintaeliminä komitean tapaan toimivia sektoreita ja pooleja.

Häiriötilanne

Uhka tai tapahtuma, joka vaarantaa yhteiskunnan turvallisuutta, toimintakykyä tai väestön elinmahdollisuuksia ja jonka hallinta edellyttää viranomaisten ja muiden toimijoiden tavanomaista laajempaa tai tiiviimpää yhteistoimintaa ja viestintää. Häiriötilanteita ovat esimerkiksi vakavat luonnononnettomuudet, kuten myrskytuhot ja vedenpinnan äkillinen nousu. On olemassa myös ihmisen toiminnasta aiheutuvia häiriötilanteita, kuten mellakka ja terrorismi. Häiriötilanteita voi esiintyä niin normaalioloissa kuin poikkeusoloissakin.

Häiriötilanneviestintä Viestintä ihmisiä, ympäristöä tai organisaation toimintaedellytyksiä tai mainetta uhkaavassa poikkeuksellisessa tilanteessa. Viestinnän kulmakivi on oikean tiedon välittäminen oikea-aikaisesti oikealle kohderyhmälle. Viestinnässä käytetään pääasiassa samoja kanavia kuin

yleensäkin, mutta tehostetusti ja nopeutetusti. Viestintä on osa tilanteen johtamista.

Informaatiovaikuttaminen

Suunnitelmallinen toiminta, jonka tavoitteena on informaatiota muokkaamalla saada aikaan omien tavoitteiden mukaisia muutoksia kohteen informaatio- ja mielipideympäristössä.

Jatkuvuudenhallinta Jatkuvuudenhallinta on organisaation ylimmän johdon hyväksymää strategista ja operatiivista toimintaa, jolla organisaatio varautuu hallitsemaan häiriötilanteet ja jatkamaan toimintaa ennalta määritellyllä hyväksyttävällä tasolla. Jatkuvuudenhallinta tarkoittaa myös prosessia, jolla tunnistetaan toiminnan uhkat ja arvioidaan niiden vaikutukset organisaatiossa ja sen toimijaverkostossa sekä luodaan toimintatapa vakavien häiriötilanteiden hallinnalle ja toiminnan jatkuvuudelle.

Johtokeskus Toiminnan johtamista varten perustettu toiminnallinen kokonaisuus, joka käsittää henkilöstön, tilan ja välineet.

Kokonaisturvallisuus Tila, jossa yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin kohdistuviin uhkiin ja riskeihin on varauduttu.

Kriisi Tehostettuja toimia vaativa tilanne, joka on vaarallinen, vaikea, sekava tai poikkeuksellinen. Kriisi voi olla esimerkiksi taloudellinen, poliittinen tai sotilaallinen. Kriisi voi olla kansainvälinen, kansallinen, alueellinen tai paikallinen.

Kriisijohtaminen Johdon toiminta kriisin tai uhkan hallitsemiseksi.

Kriittinen infrastruktuuri

Perusrakenteet, palvelut ja niihin liittyvät toiminnot, jotka ovat välttämättömiä yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen ylläpitämiseksi. Kriittiseen infrastruktuuriin kuuluu sekä fyysisiä laitoksia ja rakenteita että sähköisiä toimintoja ja palveluja. Muun muassa energian tuotanto-, siirto- ja jakelujärjestelmät, liikenne ja logistiikka, tieto- ja viestintäjärjestelmät sekä vesi- ja jätehuolto ovat osa kriittistä infrastruktuuria.

Kybertoimintaympäristö

Toimintaympäristö, joka muodostuu yhdestä tai useammasta sähköisessä muodossa olevan datan tai informaation käsittelyyn tarkoitettusta tietojärjestelmästä. Esimerkkejä kybertoimintaympäristöistä ovat tietojärjestelmiin perustuvat voimalaitoksen ohjausjärjestelmä, elintarvikkeiden kuljetus- ja logistiikkajärjestelmä, liikenteen ohjausjärjestelmät sekä pankki- ja maksujärjestelmät.

Kyberuhka Uhka, joka toteutuessaan vaarantaa yhteiskunnan elintärkeän toiminnon tai muun kybertoimintaympäristöstä riippuvaisen toiminnon. Esimerkkejä kybertoimintaympäristöistä riippuvaisista toiminnoista ovat ydinvoimalan ohjaus, elintarvikkeiden kuljetus ja logistiikka sekä liikenteen ohjaus. Kyberuhkat vaikuttavat toteutuessaan

kybertoimintaympäristöön ja sitä kautta vaarantavat kybertoimintaympäristöstä riippuvaisia toimintoja. Kyberuhkat voivat aiheutua paitsi toteutuneista tietoturvauhkista myös sähköisessä viestintäympäristössä toteutettavista, yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavista teoista.

Laajamittainen maahantulo

Suuren sellaisen ihmisjoukon, joka on joutunut jättämään pysyvän asuinpaikkansa ilman turvallista takaisinpaluun mahdollisuutta, saapuminen toiseen maahan. Laajamittaisen maahantulon syynä voivat olla esimerkiksi aseellinen selkkaus, muu väkivaltatilanne, ydinonnettomuus, ympäristökatastrofi tai elinolosuhteiden vakava heikentyminen. Laajamittaisen maahantulon tilanteessa pyritään vastaanottamaan maahantulijat ja järjestämään heille tilanteen edellyttämä turva. Viranomaisten tehtävänä on varautua vastaanottoon. Rajavalvonnalla pyritään saattamaan maahantulijat hallitusti viranomaisten valvontaan.

Omatoiminen varautuminen

Yksityisten ihmisten ja yhteisöjen toiminta, jolla pyritään onnettomuuksien ehkäisyyn ja valmistaudutaan toimimaan vaaratilanteissa. Kotitalouksien omatoimisella varautumisella ymmärretään yksittäisten henkilöiden, asuinyhteisöjen ja perheiden varautumista tilanteisiin, joissa normaali arki häiriintyy. Omatoiminen varautuminen sisältää asuintalojen, virastojen, laitosten sekä teollisuus- ja liikeyritysten varautumisjärjestelyt.

Pelastustoimi

Järjestelmä, jonka tarkoituksena on tärkeiden toimintojen turvaaminen, onnettomuuksien vähentäminen ja niiden seurausten rajoittaminen sekä ihmisten turvallisuuden parantaminen ja ihmisten pelastaminen onnettomuuden uhatessa tai tapahduttua. Pelastustoimeen kuuluu onnettomuuksien ehkäisy ja pelastustoiminta. Pelastustoimen viranomaiset huolehtivat lisäksi toimialaansa kuuluvista väestönsuojelutehtävistä.

Poikkeusolot

Valmiuslaissa tarkoitettu yhteiskunnan tila, jossa on niin paljon tai niin vakavia häiriöitä tai uhkia, että on tarpeen mahdollistaa viranomaisten tavanomaisesta poikkeava toimivaltuuksien käyttö. Poikkeusolojen vallitsemisen toteaa valtioneuvosto yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa. Viranomaisten poikkeavista toimivaltuuksista poikkeusoloissa säädetään valmiuslaissa (1552/2011), ja näiden säännösten soveltamisen aloittamisesta säädetään valtioneuvoston asetuksella (nk. käyttöönottoasetus).

Puolustusjärjestelmä

Kokonaisuus, joka koostuu puolustusvoimien johtoportaista, joukoista ja järjestelmistä sekä rajavartiolaitoksen johtoportaista, joukoista ja järjestelmistä. Puolustusjärjestelmä jaetaan osajärjestelmiin, jotka sisältävät sotilaallisen maanpuolustuksen tehtävien toteuttamiseen tarvittavan henkilöstön, materiaalin ja käyttöperiaatteet. Osajärjestelmiä ovat mm. johtamis-, tiedustelu-, valvonta-, valmiudensäätely- ja logistiikkajärjestelmä.

Riskianalyysi	Toiminta, jossa tunnistetaan riskit ja arvioidaan vahinkotapahtuman todennäköisyys sekä odotettavissa olevat vahingot.
Riskienhallinta	Järjestelmällinen toiminta, joka sisältää riskianalyysin sekä tarvittavien toimenpiteiden suunnittelun, toteutuksen, seurannan ja korjaavat toimenpiteet. Riskienhallinnan keinoja ovat riskin välttäminen, siirtäminen, pienentäminen jakamalla ja vahingontorjunnalla sekä riskin ottaminen. Riskienhallintaan kuuluu myös riittävien resurssien määrittäminen.
Riskikohde	Rakennettu tai toiminnallinen kohde, jossa mahdollisen onnettomuuden aiheuttama riski on huomattavasti suurempi kuin lähiympäristössä tai joka aiheuttaa ympäristölleen huomattavasti suuremman riskin kuin muut kohteet tai toiminnat.
Sisäinen turvallisuus	Sellainen yhteiskunnan tila, jossa jokainen voi nauttia oikeusjärjestelmän takaamista oikeuksista ja vapauksista ilman rikollisuudesta, häiriöistä, onnettomuuksista tai suomalaisen yhteiskunnan tai kansainvälistyvän maailman ilmiöistä ja muutoksista johtuvaa aiheellista pelkoa ja turvattomuutta.
Suuronnettomuus	Onnettomuus, jota on kuolleiden tai loukkaantuneiden taikka ympäristöön tai omaisuuteen kohdistuneiden vahinkojen määrän taikka onnettomuuden laadun perusteella pidettävä erityisen vakavana. Suuronnettomuuksien hallinnassa vaaditaan usein monien eri viranomaisten tai muiden tahojen yhteistyötä ja resursseja.
Terrorismi	Terrorismi on poliittisesti motivoitunutta väkivallan käyttämistä tai sillä uhkaamista, jonka tarkoituksena on aiheuttaa vakavaa pelkoa väestön keskuudessa, pakottaa oikeudettomasti jonkin valtion hallitus, viranomainen tai kansainvälinen järjestö tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään jotakin, kumota oikeudettomasti jonkin valtion valtiosääntö, muuttaa sitä tai horjuttaa vakavasti valtion oikeusjärjestystä, tai aiheuttaa erityisen suurta vahinkoa valtion tai kansainvälisen järjestön taloudelle tai muille perusrakenteille.
Tietoturva, tietoturvallisuus	Järjestelyt, joilla pyritään varmistamaan tiedon saatavuus, eheys ja luottamuksellisuus. Saatavuus tarkoittaa, että tieto on hyödynnettävissä haluttuna aikana. Eheys tarkoittaa tiedon yhtäpitävyyttä alkuperäisen tiedon kanssa ja luottamuksellisuus sitä, ettei kukaan sivullinen saa tietoa. Tietoturvan järjestelyjä ovat esimerkiksi kulunvalvonta, tilojen lukitus, asiakirjojen turvallinen säilytys ja hävitys, tietojen salaus ja varmuuskopiointi sekä palomuurin, virustorjuntaohjelman ja varmenteiden käyttö. Tietoturvaan kuuluu muun muassa tietoaineistojen, laitteistojen, ohjelmistojen, tietoliikenteen ja toiminnan turvaaminen. Tietoturvalla ja tietoturvallisuudella voidaan tarkoittaa myös oloja, joissa tietoturvariskit ovat hallinnassa.
Tilannekuva	Koottu kuvaus vallitsevista olosuhteista, käsillä olevan tilanteen synnyttäneistä tapahtumista, tilannetta koskevista taustatiedoista ja tilanteen kehittymistä koskevista arvioista sekä eri toimijoiden toimintavalmiuksista.

Tilannetietoisuus	Päättäjien ja heidän avustajiensa päätöksiään varten tarvitsema ymmärrys tapahtuneista asioista, niihin vaikuttaneista olosuhteista, eri osapuolien tavoitteista ja tapahtumien mahdollisista kehitysvaihtoehdoista.
Uhka-arvio	Toimivaltaisen viranomaisen tai muun toimijan uhkamallin pohjalta laatima, vastuullaan oleviin tehtäviin ja häiriö-tilanteisiin liittyvä arvio, jossa konkreettisesti käsitellään uhkan lähdettä, kohdetta, toteutumistapaa, todennäköisyyttä, vaikutuksia tehtävien hoitamiseen sekä vastatoimenpidemahdollisuuksia ja niiden valmisteluun tarvittavaa aikaa.
Uhkamalli	Yleisellä tasolla oleva kuvaus turvallisuusympäristön häiriöistä. Uhkamallissa esitetään uhkan vaikutusmekanismi, lähde, kohde ja vaikutus kohteessa, todennäköisyys sekä tunnistetut uhkamalliin sisältyvät vakavimmat häiriötilanteet.
Vakava rikollisuus	Yksittäinen törkeä rikos, useista rikoksista muodostunut laaja rikoskokonaisuus taikka ammatti- ja taparikollisten tai järjestäytyneen rikollisryhmän rikos tai rikoksia. Vakavan rikollisuuden torjunnan kohde on henkilö, henkilö-ryhmä tai yhteisö, jonka epäillään suunnittelevan, valmistelevan tai tekevän vakavaa rikosta, myötävaikuttavan tai myötävaikuttaneen vakavaan rikokseen taikka tehneen vakavan rikoksen ja jonka tavoitteena on saavuttaa merkittäviä laittomia yksityisiä, yhteiskunnallisia tai taloudellisia tavoitteita taikka merkittäviä aineellisia vahinkoja.
Varautuminen	Toiminta, jolla varmistetaan tehtävien mahdollisimman häiriötön hoitaminen ja mahdollisesti tarvittavat tavanomaisesta poikkeavat toimenpiteet häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Varautumistoimenpiteitä ovat esimerkiksi valmiussuunnittelu, jatkuvuudenhallinta, tekniset ja rakenteelliset etukäteisvalmistelut, koulutus, valmiusharjoitukset sekä tilojen ja kriittisten resurssien varaukset.
Yleinen järjestys ja turvallisuus	Tila, jossa yleiset paikat ovat turvallisia, yhteiskunnan turvallisuutta uhkaavat teot estetään, yksityisiin henkilöihin ja yhteisöihin kohdistuvat oikeudenloukkaukset ja häiriöt pystytään torjumaan ja tapahtuneet oikeudenloukkaukset selvittämään.

Lähteet: Kokonaisturvallisuuden sanasto, 2 laitos, 2017
Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017